

การบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษา ตำบลโคกสะอาด อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

Participatory Drought Management in the Community: A Case Study of Khok Sato Subdistrict, Rueso District, Narathiwat Province

พิตเราะห์ เจ๊ะมะ¹, นูรฟาติน เจ๊ะและ², อามีน สุไลมาน³, ฮากิม ผูหาคา⁴

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา,
406622042@yru.ac.th

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา,
406622049@yru.ac.th

³คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา,
406622058@yru.ac.th

⁴คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา,
hakim.p@yru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ตำบลโคกสะอาด อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติภายใต้การกำกับของภาครัฐ โดยสามารถจำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมในตัดสินใจ (2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (3) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และ (4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยประชาชนมีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาลภัยแล้ง การร่วมแรงในการพัฒนาแหล่งน้ำ และการดูแลทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความรู้ และการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน

คำหลัก: การจัดการภัยแล้ง, การมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

This research aimed to study the patterns and characteristics of participatory drought management by community members in Khok Sato Subdistrict, Rueso District, Narathiwat Province. The study employed a qualitative research methodology. Data were collected through semi-structured interviews with 10 key informants, including community leaders, government officials, and local residents. The data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that participatory drought management in the community is characterized by practical participation under the supervision of the government. The forms of participation can be classified into four aspects: (1) participation in decision-making, (2) participation in implementation, (3) participation in monitoring and evaluation, and (4) participation in benefit-sharing. Community members play an important role in proposing solutions to drought problems, contributing labor to develop water resources, and managing water resources at the community level. However, limitations were found in terms of budget constraints, knowledge, and coordination between government agencies and the public.

Keywords: Drought Management, Public Participation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศ เนื่องจากเป็นแหล่งรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคการเกษตรซึ่งพึ่งพาทรัพยากรน้ำและสภาพภูมิอากาศโดยตรง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาภัยธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาภัยแล้ง ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญในระดับประเทศ สาเหตุของปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากการตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ส่งผลให้ระบบนิเวศและวัฏจักรน้ำเกิดความแปรปรวน และกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม

ประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภัยแล้งและอุทกภัยที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายพื้นที่ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ตัวอย่าง ที่ชัดเจน เนื่องจากตั้งอยู่ในลุ่มน้ำท่าจีนซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ทำให้มีความเสี่ยงทั้งต่อภาวะน้ำท่วมในฤดูฝนและปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง (ไศจรินทร์ วรพันธุ์, 2566)

สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อเผชิญผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งก่อให้เกิดความไม่แน่นอน เช่น ฝนตกผิดปกติหรือฝนทิ้งช่วง ส่งผลให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ต้องเผชิญกับความซับซ้อนและข้อจำกัดมากขึ้น แม้จะมีความพยายามจากภาครัฐในการตรากฎหมายและกำหนดแผนยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหา แต่ในทางปฏิบัติกลับ ยังคงพบข้อจำกัดจากความซ้ำซ้อนของภารกิจระหว่างหน่วยงานและการขาดบูรณาการเชิงระบบ (รัชวิชัย วังศรี, 2564)

ในระดับพื้นที่ ตำบลโคกสะอาด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและพึ่งพาทรัพยากรน้ำจากธรรมชาติ เช่น ลำคลอง หนองน้ำ และน้ำฝนตามฤดูกาล อย่างไรก็ตาม พื้นที่ดังกล่าวประสบปัญหาภัยแล้งเป็นประจำ โดยเฉพาะช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน ซึ่งเป็นช่วงฝนทิ้งช่วงก่อนเข้าสู่ฤดูฝน ส่งผลให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติลดปริมาณลงอย่างมาก ระบบการจัดการน้ำในพื้นที่ยังไม่สามารถรองรับความต้องการใช้น้ำได้อย่างเพียงพอ ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การกักเก็บน้ำ การกระจายน้ำ และการวางแผนใช้น้ำร่วมกันในระดับตำบล

ปัญหาภัยแล้งดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติในการเพาะปลูก เมื่อเกิดการขาดแคลนน้ำ พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายรายได้ลดลง และกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน นอกจากนี้ บางพื้นที่ยังประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค ส่งผลต่อสุขอนามัยและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม ปัญหาดังกล่าวยังสะท้อนถึงข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ เช่น การขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำ การวางแผนใช้น้ำที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ (องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด, 2565; 2566)

จากบริบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แม้จังหวัดนราธิวาสจะมีการดำเนินมาตรการบริหารจัดการภัยแล้งในหลายระดับ แต่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในส่วนของความร่วมมือของประชาชนในชุมชน ซึ่งยังไม่ชัดเจนในด้านรูปแบบและลักษณะของการมีส่วนร่วม รวมถึงบทบาทของประชาชนในแต่ละขั้นตอนของการบริหารจัดการภัยแล้ง ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษารูปแบบและลักษณะการบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงปัญหาและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ศึกษา

ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าวิจัยมุ่งศึกษารูปแบบและลักษณะการบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ตำบลโคกสะอาด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ตำบลโคกสะอาด อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

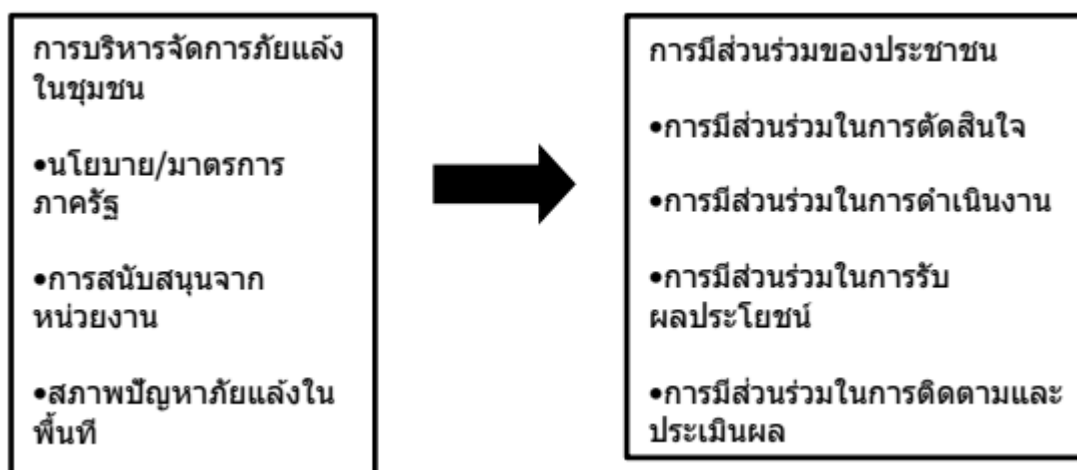
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงานภาครัฐสามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่สามารถนำข้อมูลไปปรับใช้ในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่
3. นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่อื่นต่อไป
4. ชุมชนในพื้นที่สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของการบริหารจัดการภัยแล้ง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

กรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยแล้ง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของ Cohen และ Uphoff (1980) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ซึ่งสะท้อนระดับอำนาจและบทบาทของประชาชนในกระบวนการพัฒนา ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่ ตำบลโคกสะอาด อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision-making) การที่ประชาชนเข้าร่วมเสนอความคิดเห็น วางแผน หรือกำหนดแนวทางการจัดการภัยแล้ง
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Participation in Implementation) การเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ หรือสนับสนุนทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Participation in Benefits) การได้รับประโยชน์จากโครงการหรือมาตรการจัดการภัยแล้งอย่างเป็นธรรม
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (Participation in Evaluation) การร่วมตรวจสอบ เสนอแนะ และประเมินผลการดำเนินงานด้านการจัดการภัยแล้ง

ภาพ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยแล้ง ตำบลโคกสะอาด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษารูปแบบ กระบวนการ และลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการจัดการปัญหาภัยแล้ง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป สมาชิกองค์กรชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญ สังเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายรูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

รูปแบบและลักษณะการบริหารจัดการภัยแล้งแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ตำบลโคกสะอาด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การได้รับผลประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล

ด้านที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่ ตำบลโคกสะอาด มีลักษณะกึ่งรวมศูนย์ โดยหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดแนวทางหลัก เช่น การกำหนดมาตรการช่วยเหลือ การจัดสรรน้ำ และการดำเนินโครงการต่าง ๆ ขณะที่ประชาชนมีบทบาทในลักษณะเข้าร่วมประชุม รับฟังข้อมูล และเสนอ

ความคิดเห็นผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม การกำหนดแผนหรือมาตรการสำคัญยังคงอยู่ภายใต้การตัดสินใจของภาครัฐเป็นหลัก

ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen & Uphoff ที่แบ่งระดับการมีส่วนร่วม โดยพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นการให้ข้อมูลและการปรึกษาหารือ มากกว่าการมีอำนาจร่วมตัดสินใจ นอกจากนี้ ยังสะท้อนแนวคิดขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ Sherry Arnstein ที่อยู่ในระดับ “การรับฟังความคิดเห็น” มากกว่าระดับการมีอำนาจร่วมกำหนดนโยบาย

ด้านที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีบทบาทอย่างชัดเจนในเชิงปฏิบัติ เช่น การร่วมกิจกรรมขุดลอกแหล่งน้ำ การพัฒนาและดูแลแหล่งน้ำในชุมชน การดูแลรักษาระบบประปาหมู่บ้าน การใช้น้ำอย่างประหยัด และการให้ความร่วมมือกับโครงการของหน่วยงานภาครัฐ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงความร่วมมือและความเข้มแข็งของชุมชนในระดับปฏิบัติการ ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (Community-Based Natural Resource Management: CBNRM) ที่เน้นบทบาทของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับภาครัฐ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากร

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ศึกษายังไม่ปรากฏกลไกการจัดการน้ำโดยชุมชนที่มีโครงสร้างชัดเจน เช่น คณะกรรมการบริหารจัดการภัยแล้งโดยเฉพาะ การดำเนินงานส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาการสนับสนุนจากภาครัฐ

ด้านที่ 3 การได้รับผลประโยชน์ ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงน้ำอุปโภคบริโภค การสนับสนุนน้ำเพื่อการเกษตร และการลดความเสียหายจากภัยแล้ง ส่งผลให้เกษตรกรสามารถดำรงอาชีพได้อย่างต่อเนื่องในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังมีลักษณะเป็นการบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าการสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรน้ำในระยะยาว เนื่องจากยังไม่มีกลไกการจัดสรรน้ำร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen & Uphoff ที่ระบุว่า การได้รับผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจสำคัญต่อการมีส่วนร่วม แต่หากผลประโยชน์ไม่ต่อเนื่อง อาจส่งผลต่อความยั่งยืนของการมีส่วนร่วม

ด้านที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการจัดการภัยแล้งในระดับหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เป็นการสะท้อนปัญหาและข้อเสนอแนะผ่านผู้นำชุมชน หรือเวทีประชาคมหมู่บ้าน เช่น การแจ้งปัญหาการขาดแคลนน้ำ การเสนอแนะแนวทางปรับปรุงการใช้น้ำ และการติดตามผลการดำเนินโครงการของหน่วยงานภาครัฐ

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในด้านนี้ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากยังไม่มีระบบหรือกลไกการติดตามและประเมินผลที่เป็นทางการและต่อเนื่อง ประชาชนยังไม่มีบทบาทโดยตรงในการประเมินผล

โครงการอย่างเป็นระบบแต่จะเป็นลักษณะการรับรู้และสะท้อนความคิดเห็นมากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้าง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่ ตำบลโคกสะอาด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การได้รับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ประชาชนมีบทบาทค่อนข้างชัดเจนในด้านการดำเนินงานและการรับผลประโยชน์ โดยเฉพาะการให้ความร่วมมือกับกิจกรรมของหน่วยงานรัฐ การดูแลแหล่งน้ำ และการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากภัยแล้ง อย่างไรก็ตาม ในด้านการตัดสินใจและการติดตามประเมินผลยังมีข้อจำกัด โดยกระบวนการกำหนดแนวทางและมาตรการสำคัญยังอยู่ภายใต้การดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยภาพรวม การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ ประชาชนมีบทบาทในการสนับสนุนและดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่กำหนด มากกว่าการมีอำนาจร่วมกำหนดนโยบายหรือทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้น การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการภัยแล้งอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่

อภิปรายผล

จากผลการศึกษารูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยแล้งในพื้นที่ ตำบลโคกสะอาด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส พบว่า ปัญหาภัยแล้งในพื้นที่มีลักษณะเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับปริมาณน้ำต้นทุนไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ และข้อจำกัดด้านระบบบริหารจัดการน้ำในระดับชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่ออุปโภคบริโภคและการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen และ Uphoff (1980) ที่อธิบายการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การได้รับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล โดยในบริบทของพื้นที่ศึกษา ประชาชนมีบทบาทเด่นในด้านการดำเนินงาน เช่น การร่วมแรงพัฒนาแหล่งน้ำ การดูแลระบบประปาหมู่บ้าน และการปฏิบัติตามมาตรการใช้น้ำอย่างประหยัด ซึ่งสะท้อนถึงความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่าแม้ประชาชนจะสามารถเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านหรือเวทีประชาคมเพื่อเสนอความคิดเห็น แต่การกำหนดแนวทางหลักและการตัดสินใจเชิงนโยบายยังอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสำคัญ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนระดับการมีส่วนร่วมที่ยังไม่ถึงขั้นการมีอำนาจร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมจะเกิดประสิทธิผลสูงสุดเมื่อประชาชนมีอำนาจในการกำหนดทิศทางและควบคุมการตัดสินใจบางส่วนได้

ในมิติของการได้รับผลประโยชน์ ผลการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้อย่างเพียงพอมากขึ้น ลดความเสียหายทางเศรษฐกิจ และเพิ่มความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ภัยแล้ง ทั้งยังส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (Community-Based Natural Resource Management: CBNRM) ที่มองว่าการให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของตนเอง จะนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม (Armitage et al., 2009; Cox et al., 2010)

ในด้านการติดตามและประเมินผล แม้ประชาชนจะมีบทบาทในการสะท้อนปัญหาและตรวจสอบการดำเนินงานผ่านผู้นำชุมชน แต่ยังคงขาดระบบการติดตามประเมินผลที่เป็นทางการและต่อเนื่อง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการในระยะยาว โดยภาพรวม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการภัยแล้ง แต่ยังมีข้อจำกัดในเชิงอำนาจการตัดสินใจและโครงสร้างการบริหารจัดการ ดังนั้น การพัฒนากลไกที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามประเมินผล จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเพิ่มศักยภาพในการจัดการภัยแล้งอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนในตำบลโคกสะอาดเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเหมาะสม เพื่อให้การแก้ไขปัญหาภัยแล้งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
2. หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรดำเนินการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของการบริหารจัดการภัยแล้ง รวมถึงการจัดตั้งคณะทำงานหรือเครือข่ายในระดับชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและการติดตามประเมินผล
3. ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพิ่มเติม เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการภัยแล้งที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- โศจิรัตน์ วรพันธุ์. (2566). การจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีนและผลกระทบจากภัยพิบัติ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- รัชวิชญ์ วังศรี. (2564). ปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในประเทศไทย. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด. (2565). รายงานการบริหารจัดการน้ำประจำปี. อำเภอเรือเสาะ, จังหวัดนราธิวาส.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด. (2566). รายงานผลการดำเนินงานการบริหารจัดการภัยแล้ง. อำเภอเรือเสาะ, จังหวัดนราธิวาส.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Armitage, D., Berkes, F., & Doubleday, N. (2009). *Adaptive co-management: Collaboration, learning, and multi-level governance*. UBC Press.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development*, 8(3), 213-235. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(80\)90017-5](https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90017-5)
- Cox, M., Arnold, G., & Villamayor Tomás, S. (2010). A review of design principles for community-based natural resource management. *Ecology and Society*, 15(4), 38. <https://doi.org/10.5751/ES-03704-150438>